

Міністерство освіти і науки України
Київський національний лінгвістичний університет
Кафедра педагогіки, методики викладання іноземних мов

Курсова робота
з педагогіки на тему: Розвиток інклюзивної освіти в Україні

студентки групи СО нім 20-20
педагогічного факультету романо-
германської
та української філології,
спеціальності 014 Середня освіта,
спеціалізації 014.01 Німецька мова і
література, освітньої програми
Німецька мова і література, англійська
мова, зарубіжна література
Поліщук Анна Володимирівна
Науковий керівник:
Доктор педагогічних наук, професор
кафедри педагогіки та
методики навчання іноземних мов
Матвієнко Ольга Василівна
Кількість балів –
Національна шкала –
Оцінка ЄКТС –

Члени комісії: _____
(підпис) (прізвище, ініціали)
_____
(підпис) (прізвище, ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРИТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ.....	5
1.1 Форми навчання дітей з особливими освітніми потребами.....	5
1.2 Концептуальні засади інклюзії.....	9
1.3 Основні тенденції переходу до інклюзивної освіти.....	14
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНОВЛЕННЯ ІНКЛЮЗІЇ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....	19
2.1 Організація, методи та методики дослідження.....	19
2.2 Аналіз отриманих результатів емпіричного дослідження.....	22
ВИСНОВКИ.....	27
РЕЗЮМЕ.....	29
RESUME	30
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	31

Вступ

Актуальність теми. Людство з кожним роком робить усе можливе, щоб зруйнувати умовні бар'єри, які були побудовані проти людей з фізичними, сенсорними, інтелектуальними, ментальними, психічними порушеннями. Така зміна не випадкова. Це пов'язано з розвитком суспільства, зокрема в таких сферах, як культура, релігія, освіта, політика, економіка тощо. Покращення рівня життя людини вплинуло на переосмислення сприйняття різних питань, зокрема відношення до людей з інвалідністю. З набуттям нових моральних цінностей, змінюється підхід до різних сфер життя. Освіта не є виключенням зі списку. Працівники освіти зосередили свою увагу на покращення процесу навчання дітей з особливими освітніми потребами. Інклюзивне навчання тепер є невід'ємною частиною освіти України. Люди з інвалідністю входять до складу суспільства. В Україні кожна дитина має право на освіту. Особливого значення набуло, щоб діти з ООП мали всі можливості, як інші. Освіта в Україні прогресує і вводить поступово зміни в навчальний процес. Особливо спеціалісти працюють над забезпеченням усього необхідного в інклюзії. Безперешкодний доступ усіх верств населення до сфер діяльності зумовлює безперервний розвиток. Кількість дітей з особливими потребами в освіті не зменшується, тому більшість з представників науковців працює над покращенням інклюзивного навчання. Вітчизняним представником, який випускає наукові праці щодо розвитку інклюзії в Україні, є Лариса Юріївна Байда. Вона працює над вирішенням дискримінації учнів з інвалідністю у школі та досліджує методи покращення роботи з такими дітьми. Практичні аспекти інклюзії в Україні є невід'ємною частиною розвитку освіти. Однак попри достатню кількість наукових робіт на цю тему, все ж недостатньо розвиненим є саме процес інклюзивної освіти. Недостатній розвиток і вирішення проблеми, непереконливе теоретичне та практичне обґрунтування стали причиною при виборі теми дослідження.

Мета дослідження – Визначити проблеми та перспективи розвитку інклюзивної освіти в Україні та розкрити особливості удосконалення роботи з дітьми з ООП.

У відповідності з метою дослідження вирішувались наступні завдання:

1. Дослідити стан розвитку навчання дітей з особливими потребами в освіті
2. Охарактеризувати принципи покращення інклюзивного навчання
3. Окреслити значущість тенденції розвитку освіти
4. Висвітлити відношення до дітей з ОПП в освітньому середовищі
5. Проаналізувати відношення до інклюзії в освіті

Об’єкт дослідження: процес розвитку інклюзивної освіти.

Предмет дослідження: розвиток інклюзивної освіти в Україні на сучасному етапі.

Методи дослідження: аналіз методичної та педагогічної літератури, використання загальнонаукових методів, зокрема педагогічне спостереження і системний аналіз.

Обсяг і структура роботи. Курсова робота складається зі вступу, двох розділів, висновків. Обсяг роботи 30 сторінок. Усього використовувалось 12 літературних та інформаційних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРИТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

1.1 Форми навчання дітей з особливими освітніми потребами

Інклюзивна освіта має особливе значення для освітнього середовища України. Раніше для людей з фізичними, сенсорними, інтелектуальними, ментальними, психічними порушеннями не приділялася достатня кількість уваги, тому багато аспектів з'ясовується, ґрунтується, розвивається та фіксується у наш час. Це спричинено тим, що до XIX століття суспільство не сприймало людей з інвалідністю через відмінність і незвичайність. У народу були закріплені століттями культурні, моральні цінності, які були перешкодою для визнання усіх особистостей рівними. Діти з ООП не мали можливості повністю інтегруватися в навколишнє середовище, здійснювати своє навчання в освітніх закладах, бути частиною навчального процесу в повній мірі, формуватися незалежно від своїх порушень, які пов'язані зі здоров'ям. Усі аспекти, які не дозволяли дітям з інвалідністю навчатися, призвели до того, що інклюзивна освіта не була розвинена в повній мірі і зазнала деградування з різних сторін. Занепад вплинув на те, що батьки часто відмовлялися від виховання таких дітей, адже вони не були забезпечені підготовкою, можливостями та неознайомлені з теоретичними та практичними аспектами та навчанням подібних індивідів. Складність полягає в тому, що з людьми з ООП повинні працювати професіонали. Тільки такий підхід задовольнить усі потреби дитини та розвине її згідно стандартам. Сім'ї, які не володіли достатньою інформацією та не були обізнаними з питань виховання людини з інвалідністю, зверталися за допомогою до притулків, або наймали особу, яка буде доглядати. Частіше зверталися до першого варіанту, адже батьки не мали можливостей оплачувати послуги нянь, вчителів, вихователів. Раніше були різні притулки для дітей з інвалідністю. Утворювалися інтернати для

глухонімих та сліпих, відсталих. Там діти з інвалідністю мали можливість отримати нагляд, навчальний матеріал від компетентних працівників закладу.

Сьогодні можна також спостерігати, що інтернати існують, але все більше набуває значимості концепція інтеграції дитини в суспільство здорових людей. Це відбувається незалежно від фізичних, ментальних особливостей. Така концепція в Україну прийшла з Західної Європи. Нормалізація відбулася поступово. Це дало можливість дітям з інвалідністю відчувати себе частиною суспільства та бути на одному рівні зі своїми однолітками. До того ж у громадян зруйнувалися упередження щодо дітей, які мають особливі освітні потреби. Всі переконалися у тому, що люди з фізичними, сенсорними, інтелектуальними, ментальними, психічними порушеннями здатні розвиватися та освоювати різний матеріал. Такі особи повинні бути в однаковому середовищі зі здоровими. [6]

У 1991 році Україна стала державою, яка прийняла усі міжнародні-правові документи щодо прав людини з інвалідністю. Це дало поштовх для розвитку інклюзивної освіти. Фінансувалися різні проекти, які покращували умови навчання для дітей з ООП. Особливо увага була зосереджена на поліпшенні середовища, де учні з інвалідністю будуть навчатися. Потрібно затвердити, що була прийнята Конституція України, яка також вплинула на розвиток інклюзивної освіти в Україні. В ній вказується, що кожний громадянин України має рівні права, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного походження, майнового стану, місця проживання та інших ознак. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними. Звідси випливає, що Конституція України є затвердженням, що кожний громадянин має право на освіту. Держава у повній мірі бере відповідальність за доступність навчального закладу для кожної дитини. Учні, які мають фізичні, сенсорні, інтелектуальні, ментальні, психічні порушення, можуть отримати пільги. Згідно з Конституцією України держава бере повну

відповідальність за розвиток усіх навчальних закладів. Кожний громадянин повинний отримати повну загальну середню освіту. Незалежно від усіх факторів. [7 – 8]

У 2017 році був прийнятий закон «Про освіту», який затвердив правові засади діяльності закладів освіти. В ньому також йдеться про інклюзивне навчання, яке є гарантованим і базується на принципах недискримінації. Це означає, що всі громадяни України повинні ефективно бути залученими та включеними до освітнього процесу. Це узаконює те, що діти з інвалідністю є частиною навчального процесу та мають однакові права зі здоровими однолітками. Їхні потреби враховуються. [5]

Кожна дитина з інвалідністю має право на освіту. Більшість з вчених вважають, що інтеграція дитини з фізичними, сенсорними, інтелектуальними, ментальними, психічними може здійснюватися за формами (діяльністю). Це допомагає дітям з ООП розвиватися у навчанні. Навчальні заклади можуть використовувати таку діяльність для того, щоб коригувати поведінку учня. В Україні здорові діти та діти з інвалідністю залучені однаково до різних форм організації навчального процесу. Діяльність обирається від того, скільки учнів у класі, який характер змісту, який буде мати напрямок діяльність.

Однією з форм організації може стати масове свято, де діти зможуть ознайомитися з різними проявами мистецтва, а саме музика, театр, література, кіно, книги, картини тощо. В Україні знайомство з такими темами проходить у вигляді позакласного читання, конкурсів дитячого малюнка, плакатів, листівок, апікацій. Часто в школах проводять КВК, вікторини. Подібні заходи покращують навчання для дітей з інвалідністю, адже учень стає частиною навчального, творчого процесу. Завдяки такій діяльності, учень з ООП залучається до спільних робіт з однолітками. Відбувається соціалізація. [1]

Форми інклюзивного навчання представляються у вигляді різних заходів. Це позакласна пізнавальна діяльність, коли дитина з інвалідністю має право на навчання у загальноосвітній школі та володіє можливостями відвідувати позаурочні заходи. Кожний учень може брати участь в олімпіадах, конкурсах, концертах, конференціях, виставах, мюзиклах. Не виключенням є лінійки, які присвячені різним подіям (перший і останній дзвоник, День вишиванки, День української писемності та мови). На додаток проводять тематичні свята для учнів молодшої, середньої та старшої школи, де діти можуть представити свої уміння для публіки.

Іншою формою інклюзивного навчання є спортивна діяльність у школі. Працівники освіти повинні організовувати додаткові спортивні гуртки і секції для дітей з інвалідністю, де вони з легкістю покращитимуть свої фізичні навички. Спортивні класи у навчальних закладах повинні бути зручними учнів з ООП. Це дуже важливо, щоб школа залучала дітей не тільки до розумової діяльності, а ще до фізичної.

Інклюзивне навчання в Україні представлене у вигляді художньої діяльності. Це форма, яка сприяє творчості дітей. Дитина з інвалідністю через малюнок може виразити те, що не здатна озвучити. Дрібна моторика рук і пальців, рухова координація ока є ключовим моментом у розвитку кожного учня. Малювання є допоміжним засобом, який сприяє покращенню сприйняття дитини форм, кольорів, величин, розміщення предметів у просторі. Художня діяльність покращує самопочуття учня та зменшує стрес, страх.

Наступна форма в інклюзивному навчанні є ціннісно-орієнтувальна діяльність. Вона представлена в навчальних закладах України у вигляді диспутів, бесід, які зорієнтовані на проблеми життя. До того ж в школах часто проводяться зустрічі, рольові ігри з цікавими людьми. Ця форма покращує комунікативні здібності дитини з інвалідністю. Освіта сприяє розвитку міжособистісних

стосунків, а це у свою чергу впливає на покращення становища стосунків між здоровими дітьми та дітьми з ООП.

Остання форма це вільне спілкування як обмін інформацією і як взаємодія. У школах України часто учні переглядають фільми, репродукції творів, які вони вивчають на заняттях, обговорюють різну літературу. Позакласна година також сприяє покращенню соціальної зрілості.

Усі ці форми є розвитком інклюзивної освіти в Україні. Вони покращують інтеграцію дитини з особливими освітніми потребами в навчальний процес. Усі ці діяльності поєднують у собі когнітивні, емоційно-вольові процеси. Їхня відмінність у тому, що вони є доступними для кожного та покращуються кожного дня.

1.2 Концептуальні засади інклюзії

Цивілізація розвивається під впливом різних сфер. Норми змінюються і тепер людина займає головне місце серед усіх цінностей. На цю тему часто міркував один відомий французький письменник Луї Маршал, який прийшов до висновку, що норми є умовними, адже часто люди, які ззовні є адекватними, здоровими та не мають ніяких відхилень, можуть бути з психологічними порушеннями: грубість, агресивність, жорстокість. Стереотипні уявлення призвели до того, що люди з інвалідністю зазнали дискримінації зі сторони суспільства. У народі затвердилась думка про те, що особистість з фізичними, сенсорними, інтелектуальними, ментальними, психічними порушеннями є неповноцінною, несамостійною та нездатною до розумової, фізичної праці.

Ейблізм актуальний та розглядається як явище, яке ще не викорінене з культури суспільства. Більша частина людства має тенденцію ділити людей на дві групи: здорові та ті, що з відхиленнями. Перші зображуються як норма, а другі

як недолік. Такий стереотип утворив ізоляцію для людей з інвалідністю. Це мало негативний наслідок, адже в Україні проживає згідно статистики 6, 1 % від кількості населення людей з фізичними, сенсорними, інтелектуальними, ментальними, психічними порушеннями. Особистості, які мали інвалідність, піддавались тиску зі сторони влади, співвітчизників. Це ставало перешкодою для належної освіти, отримання роботи, розваг та негативно впливало на емоційний стан. Подібні наслідки були спричинені відсутністю виховання в людях толерантності до всіх особистостей в СРСР, до складу якої Україна входила до 1991 року. Не приділялася достатня увага для розвитку інклюзивної освіти та інтеграції особистостей з особливими потребами в освіті. До того як Україна проголосила незалежність, у радянській культурі людина з інвалідністю не мала однакових прав та сприймалася, як «особлива людина». Їх ігнорували в інформаційному, освітньому, культурному, економічному, політичному полі. Не було належних умов для навчання, розвитку дітей з ООП. Така концепція призвела до того, що сьогодні працівники освіти мають справу з навіюванням нових цінностей для молодого покоління.

Усе починається з освіти, тому кожного року держава виділяє певну суму на розвиток усіх сфер, видів освіти в Україні. Наприклад, 3 листопада 2022 року ВРУ було ухвалено ЗУ «Про державний бюджет на 2023», де було виділено кошти для підтримки освітнього процесу для осіб з ООП. Це сприяє покращенню інклюзивної освіти в Україні. Збільшення фінансування дозволяє працівникам навчальних закладів покращувати умови для навчання та враховувати особливі потреби кожного учня. [4]

На відмінну від радянської політики, Україна з 1991 року має інші концептуальні засади для розвитку інклюзивної освіти. У Конституції України передбачено, що кожний громадянин України має право на освіту. Така концепція спостерігається у різних розвинених країнах. Суспільний розвиток

призвів до визнання різноманітності та рівноправ'я. Світова педагогіка перейшла до процесу демократизації, гуманізації освіти. Здорові діти і діти з ООП оцінюються однаково та мають рівноправні умови у навчальному процесі. Сучасна, модернізована, прогресивна школа в Україні зосереджена на інтеграцію, протидії дискримінації, гуманізації учня з ООП в навчальний процес. [8]

Модернізація та розвиток інклюзивної освіти в Україні має концептуальні засади. Вони розробляються громадськими, урядовими організаціями спільно з міжнародними партнерами. У 2021 році Кабінетом Міністрів України було прийнято постанову «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти». У ньому затверджені основні цілі та завдання національної стратегії розвитку інклюзивної освіти. Базуючись на відповідні постанови, працівники освіти повинні притримуватися основних концептуальних засад інклюзії в Україні. Кожний, хто працює у закладах загальної середньої освіти, має наслідувати основні ідеї та принципи роботи з дітьми з ООП. [11]

Важливим принципом в інклюзивній освіті є рівність. Він є одним з найголовніших та найважливіших. Принцип рівності формує однакове відношення до кожного учня, який навчається у закладі загальної середньої освіти в Україні. Кожний громадянин має право на освіту та рівні можливості, незалежно від віку, статі, національності, етнічної приналежності, релігії, фізичних та розумових можливостей, а також від місця проживання чи соціального статусу. Цей принцип базується на концепції індивідуального підходу до кожного учня. Людина з інвалідністю має мати однакові умови для навчання з однолітками. Для такого учня повинні створюватися усі необхідні зручності, щоб ніщо не перешкоджало для якісно навчання у закладі, де він/вона навчається. Важливість цього принципу описує С.П. Миронова та Т.Г. Олійник у

своїх статтях, де вони аргументують важливість створення вірних умов для всіх учнів. Це передбачає не тільки забезпечення кожного громадянина доступ до освіти, а також надання усіх зручностей для кожного індивідуально. Для отримання бажаних результатів цей принцип повинен використовуватися усіма учасниками освітнього процесу. Дитина з ООП буде мати рівні права, якщо педагоги, учні, батьки, педагоги, державні органи, партнери з соціальних питань будуть залучені до розвитку інклюзивної освіти в Україні. [8]

Наступний принцип, який сприяє розвитку інклюзивної освіти, є партнерство. Розвиток інклюзивної освіти України не буде ефективним, якщо до навчального процесу дитини з фізичними, сенсорними, інтелектуальними, ментальними, психічними порушеннями не будуть залучені батьки, педагоги, інші учні, адміністрація школи, соціальні працівники та інші фахівці. Співпраця повинна ґрунтуватися на важливих поняттях: взаєморозуміння, повага, довіра, етичні норми. Висвітленню та підтвердженню важливості дотримання такого принципу присвятили свої роботи С.П. Миронова та Т.Г. Олійник. Партнерство допомагає створити атмосферу довіри в освітньому середовищі. Крім того, це сприяє тому, щоб різноманітні ресурси були залучені до освітнього процесу, а саме фінансові, науково-методичні, матеріальні. [8]

До концептуальних засад відноситься принцип розвитку. Це є основна мета кожного навчального закладу України. Завдяки розвитку сфери освіти, кожний громадянин має право на безоплатне навчання в закладах загальноосвітньої середньої освіти. Незалежно від особливостей та фізичних, сенсорних, інтелектуальних, ментальних, психічних порушень людини, держава зобов'язана надати всі умови для якісного розвитку учня. Це передбачає те, що працівники освіти повинні удосконалювати всі методи, програми та підходи до навчання для дітей з особливими потребами в освіті. Розвиток таких важливих питань дає можливість адаптації людини з інвалідністю в просторі, де він/вона будуть

покращувати свої уміння, знання. Основним завданням цього принципу є максимальний розвиток кожної дитини з інвалідністю в навчальному процесі. Реалізація особистості, незалежно від фізичних, сенсорних, інтелектуальних, ментальних, психічних порушень, є метою розвитку інклюзивної освіти.

Важливе місце займає у розвитку інклюзивної освіти – принцип індивідуального підходу. Подібний підхід у навчальному процесі забезпечує успішність адаптації дитини з інвалідністю до нового навколишнього середовища. Його важливість полягає у тому, щоб забезпечити кожного учня усім необхідним на базі його рівня обізнаності, розвитку, відмінності в темпі, інтересах та потребах. Принцип індивідуального підходу слугує ідеєю розвитку інклюзивної освіти в Україні, адже він допомагає працівникам навчального закладу здійснити ряд заходів щодо поліпшення та налагодження робочого процесу з дітьми, які мають особливі потреби в навчанні. Під цим принципом важливо зазначити те, що школа зобов'язана організувати підтримку для учня у вигляді асистента, шкільного психолога, логопеда, реабілітації. [2]

Наступний принцип, який також займає головне місце в розвитку інклюзивної освіти України є відкритість. Освітні працівники працюють над створенням усіх умов для дітей з особливими освітніми потребами. Це передбачає, що кожний загальноосвітній навчальний заклад повинен створити доступне приміщення для дітей, які мають фізичні, сенсорні, інтелектуальні, ментальні, психічні порушення. Комфортність та зручність є основною метою розвитку інклюзивної освіти в Україні. Приміщення мають бути фізично доступні для учнів з інвалідністю. За кожною дитиною з ООП повинен бути закріплений психолого-педагогічний супровід, який буде займатися питанням забезпечення роботи в закладі освіти. Це впровадження увійшло до постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організацію інклюзивного навчання у закладах середньої освіти», яке набуло чинності у 2021

році. Іншою метою принципу відкритості можна вважати те, що кожний, хто залучений до освітнього процесу, має проявляти повагу до оточуючих, незалежно від відмінностей. Така ідея сприяє покращенню атмосфери в колективі та створює гармонію, доброзичливий настрій у класі, школі тощо. Подібне становище в навчальному закладі покращує інклюзивне навчання учня з інвалідністю, адже розвиває та спонукає до кращого результату. Завдяки цьому принципу, можна досягнути розвитку в інклюзії, адже відкритість забезпечує доступність фізичної та соціальної складової навчального процесу. [11]

Розвиток інклюзивної освіти в Україні здійснюється під впливом затверджених правових ідеологій. Історія показала, що недостатньо змінити моральні цінності суспільства. Тільки затвержені права людей у законах сприяють покращенню ситуації для людей з інвалідністю в країні. Концептуальними засадами розвитку інклюзивної освіти є обґрунтована мета, реалістичні цілі, мотивація, підтримка з боку усіх учасників навчального процесу, ресурси, фінансування та оцінка ситуації, роботи. [2]

1.3 Основні тенденції переходу до інклюзивної освіти

Розвиток інклюзивної освіти в Україні це не просто покращення навчального процесу для дітей з особливими потребами в освіті, а також врахування їхніх фізичних, розумових особливостей. Важливо зазначити, що Закон України «Про освіту» розглядає дитину з ООП як особу, що потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в навчанні. Подальший розвиток цієї сфери освіти був під впливом іноземних партнерів, які довели важливість цього питання. У 1994 році було вперше використано термін «інклюзивна освіта» на Всесвітній конференції у Саламанській декларації. На ній було затверджено основні вимоги, ідеї щодо інклюзії. З того часу всі прогресивні держави дотримуються принципів: рівне

ставлення до всіх дітей, створення комфортних умов, індивідуальний підхід, забезпечення усім необхідним для навчального процесу, надання допомоги. Україна наслідує прогресивні погляди, але враховує усі культурні, моральні, економічні, етнографічні проблеми свого народу. [5]

Розвиток відбувається поступово. Тільки в 1998 році в Україні освітні працівники звернулися до досліджень з приводу інклюзивної освіти. У той час була створена перша програма «Залучення дітей з особливими потребами в освітнє середовище» Всеукраїнським фондом «Крок за кроком». Це була основна та гарантуюча тенденція інклюзивної освіти в Україні. Вона передбачала інтеграцію дітей з особливими потребами в освіті в загальноосвітні навчальні заклади. З цього моменту почався невідворотній процес переходу від спеціальної освіти до інклюзивної. [6]

Спеціальна освіта зазнала поразки та отримала негативні коментарі зі сторони багатьох науковців через те, що вона не була спрямована на інтеграцію учня з фізичними, сенсорними, інтелектуальними, ментальними, психічними порушеннями в суспільство. Це призвело до такої проблеми, що більшість зі здорових людей не знають як себе поводити та як відноситися до людей з інвалідністю.

Недоліками спеціальної освіти є те, що діти з особливими потребами в освіті змушені при цій моделі навчатися у окремо відведених місцях для них. Батьки, які не бажали віддавати свою дитину в такий заклад, могли скористатися варіантом, коли дитина залишалася для навчання вдома. Довга підтримка такого виду освіти в Україні погіршила ситуацію в становленні моральних та етичних засад народу. Люди з інвалідністю були ізольовані та замкнені в приміщенні. Спеціальна освіта йде всупереч Конституції України, яка передбачає, що всі мають рівні права. Це не єдиний недолік такого підходу до навчання. [8]

Наступна причина чому Україна відмовляється від спеціальної освіти – неврахування особливостей. Це суперечить усім європейським стандартам, які Україна враховує для розвитку освіти в Україні. До кожного учня, який має особливі потреби в освіті, має бути підібрана унікальна методика навчання, створення особливих умов, які він/вона потребує. Спеціальна освіта не враховує індивідуальні потреби дитини. Стандартний підхід у навчанні може погіршити ситуацію у самоідентифікації особи, яка має інвалідність. Це є не розвитком, а деградацією для людини з ООП. Наприклад, учень може мати аутизм, який перешкоджає дитині сприятливо отримувати інформацію у навчанні. Така модель відношення в освіті до учня може призвести до того, що учень буде відставати від темпу класу, рівня моторики інших. Як наслідок, неврахування особливих потреб, учень відчуватиме себе відчуженим. [10]

Важливою причиною для переходу від спеціальної освіти до інклюзивної є те, що в першому варіанті усі учні оцінюються при порівнянні з найкращими результатами. Експерти вважають, що створення окремих класів для дітей з ООП є недопустимим і вона виступає проти такого оцінювання. На її думку, такі діти мають однакові складні поведінкові порушення. Якщо їх зібрати в одному класі це буде порушення проти них, адже вони сенсорно чутливі. Вчитель не зможе об'єктивно їх оцінити, якщо не буде враховувати кожного як окремий об'єкт навчального процесу, який має особливі потреби в освіті. Кожний учень має різний темп, розвиток, форму контролю. Один учень з ООП може потребувати більше часу на написання самостійної роботи, ніж інший, адже він може мати проблеми з написанням, або читанням. Стандартний підхід до оцінювання не працює та не є ефективним. [6]

Спеціальна освіта не залучає батьків до освітнього процесу. Це є наступним недоліком. Батьки є основними учасниками навчання дитини з ООП, адже вони найкраще знають усі можливості та як знайти підхід до власної дитини. Оскільки

в спеціальній освіті батьки є пасивною частиною навчального процесу, вчителям складно зрозуміти потреби учня, який має інвалідність. Відсутність опікунів негативно впливає на розвиток дитини, адже у такому випадку буде недостатньо уваги приділятися на індивідуальні потреби та особливості вихованця. Як результат, учень буде відчувати себе самотнім, адже не буде відчувати належної підтримки. Американська федерація вчителів довели у своїх дослідженнях, що відсутність батьків у навчальному процесі дитини з особливими потребами в освіті негативно впливає на навчання, а саме погіршується якість освіти та зменшується успішність. Крім того, падає мотивація до навчання, адже дитина може відчувати себе покинутою батьками, а це має великий вплив на емоційний стан учня. [1]

Панок Віктор Григорович, який є директором соціальної роботи НАПН, вважає, що позбутися недоліків в освіті можна через неупереджені підходи. Поступова відмова від спеціальної освіти допоможе розвинути навчальним процес, зробити його доступнішим, мобільнішим. Через такі потреби, працівники освіти переходять до інклюзивного навчання, адже цей вид задовольнить усі аспекти. [9]

Інклюзивна освіта України має тенденції у розвитку, які все більше використовуються працівниками освіти. Сьогодні можна частіше побачити інклюзивні класи у звичайних закладах освіти, де навчається максимум три дитини з особливими потребами. Такий прогрес відбувся завдяки вітчизняним науковцям, які займаються вивченням інклюзії. Наприклад, Інститут спеціальної педагогіки, який входить до складу Національної академії педагогічних наук України. Учасники цього складу працюють над вирішенням проблеми щодо інклюзивної освіти в Україні. Вони аргументують та наводять стратегічні напрями розвитку дітей з особливими потребами в освіті. Їхні дослідження стали

поштовхом для утворення основних тенденцій у розвитку спільного навчального процесу для здорових дітей та дітей з інвалідністю. [6]

Основною тенденцією в інклюзії є інтеграція дітей з ООП у звичайний заклад освіти, де вони зможуть також отримати психолого-педагогічну допомогу. Важливість полягає у тому, що такий підхід може бути реалізований тільки при правильній підготовці до навчального процесу. Цим мають займатися фахові спеціалісти, дирекція школи, ПМПК.

Отже, інклюзивна освіта спрямована на те, щоб подолати недоліки спеціальної освіти в Україні. Її головними тенденціями є залучення батьків до освітнього процесу, формування інклюзивних класів у звичайних закладах освіти, врахування особливих потреб учнів в освіті, індивідуальне оцінювання.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНОВЛЕННЯ ІНКЛЮЗІЇ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

2.1 Організація, методи та методики дослідження

Емпіричне дослідження було обрано для того, щоб перевірити становлення інклюзії в освітньому середовищі України. Нами вже було теоретично підтверджено, що Україна знаходиться на етапі розвитку освіти для дітей з ООП. При виборі дослідження, враховувалися сприйняття потреб та встановлені норми в освітньому процесі.

Метою дослідження є сформулювати модель розвитку інклюзивної освіти в Україні, зокрема інтеграції дітей з особливими потребами освіти у звичайні заклади освіти.

Мета здійснюється через наступні завдання:

- підібрати методику, яка дослідить стан розвитку інклюзії в освітньому середовищі
- реалізувати емпіричне дослідження, яке буде здійснюватися представниками інклюзивної освіти в Україні
- зробити висновки щодо результатів дослідження

Дослідження було проведене на базі загальноосвітньої школи. Учасниками якого були учні 10 класу. Вік дітей 15-16 років. Був відібраний інклюзивний клас, адже в ньому навчається 27 здорових учнів та 3 з тяжкими порушеннями мовлення.

Дослідження складається з декілька етапів, зокрема:

I етап – оцінити відношення здорових дітей та дітей з особливими потребами до самих себе, їхнього власного «Я»;

II етап – провести аналіз взаємин та стилів комунікації в інклюзивному класі, де навчаються здорові діти та діти з фізичними, сенсорними, інтелектуальними, ментальними, психічними порушеннями.

Діагностика інклюзивного класу, де навчаються здорові учні та учні з особливими потребами в освіті, була проведена з використанням методики соціально-психологічної адаптації, яка була запропонована К. Роджерсом і Р. Даймондом.

Інклюзія розуміється, як процес спільного навчання, співіснування здорових людей та людей з інвалідністю. Цей процес характерний тим, щоб кожний відчував себе на одному рівні. Оцінити ставлення учнів в інклюзивному класі можна за допомогою опитувальника, який є ключовим елементом обраної нами методики.

Запропонований опитувальник спрямований на особистість і визначає соціально-психологічні адаптації людини. Опитувальник СПА містить 101 твердження, які розділені на певні категорії. З них 37 створено для того, щоб виявити дезадаптацію. Інші 37 тверджень відповідають критеріям адаптації особистості. Решта 26 – нейтральні. Усі ці твердження подаються в третій особі, адже ідея такого підходу зорієнтована на те, щоб опитуваний об'єктивно проходив опитування, не ідеалізуючи та не переоцінюючи власні особливості.

Твердження оцінюються за 7-бальною шкалою в оригіналі, але більшість схиляється до 6-бальної системи, адже вона є коректна. Нами була обрана саме вона, адже в ній кожна оцінка відповідає відношенню до твердження опитуваним:

- 0 – висунуте твердження не відповідає відповідності;
- 1 – твердження у більшості випадків не є вірним;
- 2 – я не впевнений, що воно стосується саме мене;
- 3 – я сумніваюсь у цьому твердженні;
- 4 – твердження відповідає дійсності, але я не впевнений у виборі;
- 5 – твердження близьке мені;
- 6 – твердження повністю відповідає дійсності.

Наведена шкала оцінювання є ефективною, адже автори методики

виділяють шість інтегральних показників:

- адаптація;
- прийняття інших;
- інтернальність;
- самосприйняття;
- емоційна комфортність;
- прагнення до домінування;

Наступна методика, яка була використана при дослідженні, це спостереження. Це є науковий метод емпіричного дослідження. Спостереження проводилося за взаємостосунками в інклюзивному класі, де навчаються здорові учні та учні з особливими потребам в освіті. Цей метод важливий тим, що він дозволяє проаналізувати інтеграцію дитини з ООП у клас зі здоровими дітьми. Спостереження відбувалося протягом усього навчального дня в інклюзивному класі. У день, коли проводилося дослідження, було 7 уроків та 6 перерв.

Спостереження була направлена на аналіз таких моментів у класі:

- спільний навчальний процес між здоровими дітьми та дітьми з фізичними, сенсорними, інтелектуальними, ментальними, психічними порушеннями, які мають особливі потреби в освіті;

- відносини, ставлення, вирішення конфліктів між учнями на шкільній перерві в інклюзивному класі;
- участь дітей з особливими потребами в шкільному житті.

Спостереження було проведено не без втручання у навчальний процес, у стосунки між здоровими учнями і учнями з особливими освітніми потребами. Процес був включений та проводився протягом усього емпіричного дослідження.

2.2 Аналіз отриманих результатів емпіричного дослідження

Емпіричне дослідження розпочалося з методики соціально-психологічної адаптації, яка була розроблена К. Роджерсом та Р. Даймондом.

Проаналізувавши дані, які були отримані шляхом проведення опитування серед учнів 10-го класу, ми отримали задовільний результат. Ми з'ясували, що учні мають досить однакове ставлення до тверджень в опитувальнику.

Перший показник «Адаптація» має середнє значення 68,41 %. Він перебуває у межах норми. Даний результат означає, що в цьому інклюзивному класі учні самовизначилися. Вони є соціально-активні та включені в навчальний та соціальний процес. Учні адаптовані, а це означає, що їхній розвиток здійснюється ефективно в такому середовищі як інклюзивний клас. Опитуванні є прикладом особистостей, які прагнуть до соціальної активності та проявляють її у різних видах діяльності, зокрема в навчанні. Такий високий показник означає, що в класі адаптація учнів проходить успішно незалежно від того, що в цьому класі навчають здорові діти та діти з особливими освітніми потребами.

Другий показник «Прийняття інших» має середнє значення 62,01 %. Результат у межах норми. Це означає, що у класі вибудовані стосунки, де проявляється повага до кожного однокласника. Начальний процес здійснюється

без міжособистісних конфліктів. У цьому класі не виявлено дискримінації щодо однолітків.

Третій показник «Інтернальність» перебуває вище норми. Середнє арифметичне складає 62, 01 %. Подібний результат вказує на те, що в інклюзивному класі учні вважають, що на їхній результат, самоідентифікацію впливають зовнішні чинники.

Четвертий показник «Самосприйняття» перебуває у межах норми. Його середнє арифметичне становить 68, 02 %. Цей показник вказує на те, чи учні поводять себе так, як цього бажають. Хороший результат вказує на те, що діти інклюзивного класу вважають себе унікальними, особливими та повноцінними особистостями. Учні, які проходили це опитування, вірять у свої можливості та сподіваються на найкращий результат.

П'ятий показник «Емоційна комфортність» становить 63, 78 %, а це означає, що йому зручно перебувати в соціальному середовищі. Діти з особливими потребами в освіті та здорові діти сприймають легко інтеграцію в навчальне середовище.

Шостий показник «Прагнення до домінування» має результат 49, 02 %. Він знаходиться у межах норми. Це означає, що учні цього класу не схильні до проявів домінування. У класі панує рівноправ'я, повага. Діти не дискримінують між собою одне одного.

Отриманий результат по всіх показниках перебуває у межах нормам. Тільки «Інтернальність» має середнє арифметичне зависоке. Така похибка можлива, адже дослідження проводилося на базі загальноосвітньої школи в десятому класі, де вік здорових дітей та дітей з особливими потребами в освіті складає 15-16 років. Норми для підлітків можуть коригуватися, адже подібний метод використовується більше для дорослих осіб.

Результати проведення методики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса і Р. Даймонда в інклюзивному класі, представлені у вигляді Таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Результати дослідження за методикою соціально-психологічної адаптації К. Роджерса і Р. Даймонда

№	Показник	Середнє значення
1.	Адаптація	68,41
2.	Прийняття інших	62,01
3.	Інтернальність	63,59
4.	Самоприйняття	68,02
5.	Емоційна комфортність	63,78
6.	Прагнення до домінування	49,02

Спостереження це останній метод, який був використаний в емпіричному дослідженні становлення інклюзії в навчальному середовищі. Результати були отримані завдяки перегляду поведінки здорових учнів та учнів з особливими потребами в освіті. Увага була зосереджена на те, як вони поведуть себе під час уроків та перерв. Спостереження було сконцентроване на те, щоб отримати результат інтеграції дитини з особливими потребами в освіті в клас загальноосвітньої школи, де навчаються здорові діти.

Результати спостереження виявилися позитивними. Зокрема, їх можна розділити:

- інтеграція дитини з особливими потребами в освіті в навчальний процес
- взаємодія здорових дітей з дітьми з ООП
- участь учня з ООП в шкільному житті

Перша мета спостереження має задовільні результати, адже діти з особливими потребами в освіті були задіяні в навчальному процесі, який відбувався у вигляді уроків. Учні з ООП виконували задачі, вправи, проекти. Коли діти виконували групові завдання, то вони створювали групи по десять людей, де обов'язково мав бути учень з ООП. У класі не виявлено дискримінації у навчальному процесі. Кожний учень відповідав на запитання вчителя мінімум один раз.

Друга мета спостереження це з'ясувати взаємодію між учнями. Отриманий результат є задовільним. Здорові діти та діти з особливими потребами в освіті взаємодіяли під час уроків та на перерві. Не було виявлено дискримінації зі сторони здорових однолітків. Діти з особливими потребами залучені до колективу. Вони не проявляли жодних ознак відсутності адаптації до соціального середовища.

Третя мета спостереження – отримати результат про участь учнів з особливими потребами в шкільному житті. Отриманий результат був задовільний, адже було виявлено, що учні з ООП беруть участь у підготовці малюнків для місцевого конкурсу «Атом». Їхня думка, ідеї та творчі пропозиції були вислухані іншими учнями. Це підтверджує факт, що діти з особливими потребами в освіті не є під впливом дискримінації та осудливої поведінки від однолітків. Інтеграція подібних дітей у простий клас дала змогу їм адаптуватися до соціуму та вміти висловлювати власну думку на різні теми.

Отже, за результатами емпіричного дослідження становлення інклюзії в освітньому середовищі, можна зробити висновок, що розвиток інклюзивної освіти в Україні позитивно вплинув на інтеграцію дітей з особливими освітніми потребами в середовище однолітків. Створення інклюзивних класів у загальноосвітніх закладає сприяє покращенню становища дитини з ООП в суспільстві. Це допомагає дитині з ранніх років адаптуватися до соціуму.

Висновки

Підбиваючи підсумки, необхідно наголосити на тому, що розвиток інклюзивної освіти в Україні є актуальною темою. Це спричинено тим, що в країні присутня спеціальна освіта, яка може негативно вплинути на покращення навчання для дітей з особливими потребами в освіті. Розвитку інклюзивної освіти в Україні приділено багато уваги вітчизняних науковців.

Аналіз досліджуваного питання дав результати за яким можна сформулювати наступні висновки:

1. Інклюзивна освіта в Україні розвивається під зовнішніми впливами.

В останні роки прослідковується стрімка інтеграція дітей з особливими потребами в освіті у звичайний клас загальноосвітньої школи. Це зумовлено тим, що ставлення до дітей з інвалідністю змінюється. Люди все більше прагнуть витіснити таке явище як дискримінація. Збільшується фінансування шкіл, щоб адміністрація могла врахувати особливі потреби учня та покращити робоче місце.

2. Вітчизняні науковці створюють методи, які зможуть покращити адаптацію дитини з особливими потребами в суспільство, зокрема в середовище однолітків.

Стрімко відбувається перехід від спеціальної освіти до інклюзивного освітнього процесу, де дитина з ООП буде мати можливість навчатися у загальноосвітній школі. Батьки учня з особливими потребами будуть брати участь в освітньому процесі, адже це позитивно впливає на адаптацію учня. В інклюзивних класах будуть враховуватися особливі потреби учня та буде до кожного унікальний підхід. Оцінювання відбуватиметься залежно від рівня розвитку учня з ООП. Усі ці методи дозволять позбутися встановлених упереджень щодо людей з фізичними, сенсорними, інтелектуальними, ментальними, психічними порушеннями.

3. Емпіричне дослідження допомогло з'ясувати, що розвиток інклюзивної освіти в Україні дає позитивний результат. Було виявлено, що інклюзивний клас у загальноосвітній школі має хороший результат з адаптації та самоідентифікації. До складу цього класу відносяться троє учнів з інвалідністю. Результати дослідження підтвердили, що діти з особливими потребами, які навчаються у простому класі, мають відмінні результати з інтеграції та адаптації в суспільстві. Вони володіють краще комунікативними навичками та не проявляють невпевненість. Шляхом спостереження було виявлено, що здорові діти та діти з особливими потребами в освіті не мають міжособистісних конфліктів, а навпаки проявляють рівноправ'я та повагу.

Розвиток інклюзивної освіти в Україні це важливий процес, який ще відбуватиметься століттями. Дослідження дали задовільний результат, але це не означає, що дискримінації не існує. Тільки фінансування та постійні дослідженні щодо інклюзії приведуть до бажаного розвитку інклюзивної освіти в Україні.

Резюме

В умовах зростання вимог до інклюзивної освіти в Україні ця тема зростає в актуальності. Суспільна та педагогічна значущість проблеми зумовили вибір теми курсової роботи «Розвиток інклюзивної освіти в Україні».

У **першому розділі** роботи було описано основні форми, тенденції та принципи розвитку інклюзивної освіти в Україні, інтеграцію дітей з особливими потребами в освіті в звичайні заклади освіти.

У **другому розділі** було досліджено рівень розвитку інклюзії в освітньому середовищі, визначено результати інтеграції дітей з особливими потребами в суспільство, зокрема однолітків.

Курсова робота складається зі вступу, двох розділів, 2 додатків, чотирьох таблиць. Обсяг роботи складає 30 сторінок. У списку використаної літератури нараховується 12 джерел.

Ключові слова: інклюзивна освіта, інклюзія, розвиток, інтеграція, адаптація, дитина з ООП, загальноосвітня школа, дитина з інвалідністю.

RESUME

In the conditions of growing demands for inclusive education in Ukraine, this topic has become more relevant. The social and pedagogical significance of the problem determined the choice of the topic of the term paper "Development of inclusive education in Ukraine".

In **the first chapter** of the work, the main forms, trends and principles of the development of inclusive education in Ukraine, the integration of children with special educational needs into regular educational institutions were described.

In **the second chapter**, the level of development of inclusion in the educational environment was investigated, the results of integration of children with special needs into society, in particular peers, were determined.

The coursework consists of an introduction, two chapters, 2 appendices, and four tables. The volume of the work is 30 pages. The list of used literature includes 12 sources.

Key words: inclusive education, inclusion, development, integration, adaptation, child with SEN, comprehensive school, child with disabilities.

Список використаних джерел:

1. Азін В. О., Байда Л. Ю., Грибальський Я. В., Красюкова-Еннс О. В. Доступність та універсальний дизайн : навч.-метод. посіб./ за заг. ред. Байди Л. Ю., КрасюковоїЕннс О. В. — К., 2013. —128с.
2. Байда Л. Ю. Школа для кожного: посібник /– К., 2015. – 60 с.
3. Гладуш В.А. Кроки запровадження інклюзивної освіти в Україні / В.А. Гладуш, А. Козлінська // Актуальні проблеми педагогіки: зб. наук. праць / ДНУ ім. Олеся Гончара, редкол.: В.А. Гладуш та ін. – Д., 2017. – Вип. 4. – с. 39–46.
4. Закон України «Про державний бюджет України на 2023 рік» від 3 листопада 2022 року № 2710-IX URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text>
5. Закон України «Про освіту» // Освіта в Україні. Нормативна база (2-е вид.) – К.: КНТ, 2006.
6. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: Монографія. – К.: «Самміт-Книга», 2009. –272 с.:іл. – (Серія „Інклюзивна освіта”)
7. Конституція України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. URL:
<https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-ii>
8. Миронова С.П. , Олійник Т.Г. Інклюзивна освіта: теорія і практика : навч.-метод. Посіб. / [кол. Авт. С. П. Миронова, Т. Г. Олійник та ін. ; за заг. Ред. С. П. Миронової] ; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Кам’янець-Поділ. Нац. Ун-т ім. Івана Огієнка. - Кам’янець-Подільський : Кам’янець-Поділ. Нац. Ун-т. Ім. Івана Огієнка, 2012. - 191 с.
9. Панок В. Г. Інклюзивна освіта та завдання діяльності психологічної

служби / В. Г. Панок / Мультидисциплінарний підхід як методологічна основа інклюзивного навчання. – Д. : «Свідлер А.Л», 2012. – С. 14–23.

10.Порошенко М. А. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. – Київ ТОВ «Агентство «Україна», 2019. – 300 ст.

11.Постанова «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти» від 15 вересня 2021 р. № 957

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#Text>

12.Швед М. Основи інклюзивної освіти: підручник / Марія Швед. – Львів: Український католицький університет, 2015. – 360 с.